AUTISMILIITTO

Lausunto sivistysvaliokunnalle hallituksen esityksestä eduskunnalle laiksi perusopetuslain muuttamisesta ja siihen liittyviksi laeiksi HE 114/2024 vp

Autismiliitto kiittää mahdollisuudesta lausua hallituksen esityksestä perusopetuslain muuttamiseksi. Tuen selkeyttämiselle, yhtenäistämiselle ja vahvistamiselle on tarvetta, jotta autismikirjon lasten oikeudet oppimiseen toteutuisivat yhdenvertaisesti muiden kanssa. Sopivien ja oikea-aikaisten tukitoimien puute ja esteelliset oppimisympäristöt heikentävät autismikirjon lasten oppimista ja hyvinvointia, ja pahimmillaan seurauksena voi olla psyykkisiä sairauksia ja kouluakäymättömyyttä. Vammaisfoorumin kyselyn tulosten mukaan oppimisen ja koulunkäynnin tuki toteutuu kaikkein heikoimmin neurokirjon lapsilla. Noin 10 prosentilla väestöstä arvioidaan olevan jokin neurokirjon diagnoosi, kuten adhd, autismikirjo, Tourette tai kehityksellinen kielihäiriö. Autismikirjon esiintyvyys väestössä on noin 1-1,2 %.

Autismiliitto kiittää siitä, että uudistukseen olisi tulossa lisärahoitusta ja erityisopettajia koulutettaisiin lisää. Esityksen tavoitteet selkeyttää, täsmentää ja yhtenäistää oppilaan saamia tuen muotoja sekä varmistaa riittävät resurssit tukitoimien toteuttamiseen ovat hyvin kannatettavia. Nykyinen kolmiportainen tuki ei ole ollut toimiva eikä se ole pystynyt varmistamaan tukea tarvitseville autismikirjon oppilaille oikea-aikaista ja riittävää tukea, mutta esitettyyn kaksitasoiseen tuen rakenteeseen liittyy myös huolenaiheita. Vaarana on, että sama perusproblematiikka tuen rajapinnoista säilyisi myös uudessa mallissa.

Huolestuttavaa on, että kauan odotettu ja tarpeellinen uudistus aiotaan viedä läpi hyvin tiukalla aikataululla, lain on tarkoitus tulla voimaan jo 1.8.2025. Kouluille ei jää riittävästi aikaa valmistautua ison muutoksen toimeenpanoon eikä tarvittavaa määrää erityisopettajia ehditä kouluttaa.

Koulunkäynnin tukea tulee vahvistaa ja konkretisoida

Lakiuudistuksen tavoitteena on, että oppilas saisi tukea nopeammin ja ennaltaehkäisevästi. Ryhmäkohtainen tukiopetus ei kuitenkaan ole usein riittävä tukitoimi esimerkiksi niille lapsille, joiden tuen tarpeet liittyvät ensisijaisesti koulunkäyntiin. Autismikirjon ja muut neurokirjon oppilaat tarvitsevat usein tukea juuri koulunkäyntiin, esimerkiksi oppituntien ulkopuolisiin tilanteisiin, kuten siirtymiin ja kaverisuhteisiin välitunneille. Koulunkäynnin tuelle on oppimisen tuen rinnalla tarve myös monilla kehitysvammaisilla oppilailla. Koulunkäynnin tuen tulisikin näkyä esityksessä konkreettisina ja velvoittavina tukitoimina oppimisen tuen rinnalla.

Autismiliitto korostaa, että esityksessä tulisi tunnistaa myös kouluympäristön esteettömyyden merkitys koulunkäynnin ja oppimisen tukemisessa. Aistiherkkyydet ovat yleisiä neurokirjon lapsilla ja niitä esiintyy 8 %:lla kaikista lapsista. Aistiherkät lapset tarvitsevat oppimisympäristön muokkaamista aistiesteettömäksi, esimerkiksi melutasoa vähentämällä ja järjestämällä tarvittaessa oppilaalle rauhallinen erillinen tila työskentelyyn tai ruokailuun. Esteettömästä ja aistiesteettömästä oppimisympäristöstä hyötyy koko opetusryhmä.

Koulunkäynnin tukemisessa on huomioitava oppilaan oikeus yhdenvertaisuuslain mukaisiin kohtuullisiin mukautuksiin ja yksilöllisiin järjestelyihin, jotka eivät saa vaikuttaa arvosanoja heikentävästi. Sellainen voi olla esimerkiksi lyhennetty koulupäivä vaihtoehtoisine suoritustapoineen.

Huolta herättää, miten ryhmäkohtaisen tuen riittävyys todetaan ja varmistetaan, varsinkaan kun siitä ei ole tarkoitus tehdä mitään seurantaa, suunnitelmaa tai päätöstä. Autismiliitto katsoo, että ryhmäkohtaisista

tukimuodoista tulisi tehdä yksinkertainen suunnitelma, jotta tukitoimet voidaan todentaa ja seurata niiden vaikuttavuutta yksittäisten oppilaiden kohdalla. Varhaisen vaiheen tukea ei tulisi rajata pelkästään ryhmämuotoiseen tukeen, vaan myös yksilöllisiä tukitoimia pitää olla saatavilla heti tuen tarpeen ilmetessä, jotta ongelmat eivät pääse monimutkaistumaan ja jotta voidaan ennaltaehkäistä kouluakäymättömyyttä ja pitkällä aikavälillä myös syrjäytymistä.

Opetuskielen tukiopetus kattaisi myös kielelliset vaikeudet kehityksellisiin kielihäiriöihin, kehitysvammaan ja autismiin liittyen. Listauksen ei tulisi kuitenkaan perustua diagnooseihin, ettei jäisi väliinputoajia. Autismiliitto pitää tärkeänä, että esityksessä tarkennetaan, mitä opetuskielen tukiopetus autismikirjon lapsille käytännössä tarkoittaisi, kuka sitä antaisi ja millä pätevyydellä ja kuinka turvataan lapselle oikeus autismityypilliseen ja hänelle itselleen sopivaan vuorovaikutukseen ja kommunikointiin. Onko mahdollisesti vaarana, että ymmärryksen puutteen vuoksi ja vääränlaista "tukea" tarjoten saatetaan jopa aiheuttaa vahinkoa? Esityksessä tulisi myös selventää, koskeeko säädös oppilaan mahdollisuutta opetella puhetta tukevaa ja korvaavaa kommunikointikeinoa koulupäivän aikana. Lapsi, jolla on kielellisiä vaikeuksia, tarvitsee yksilöllistä tukea, ja autismikirjon lasten kohdalla opettajien tulee tehdä tiivistä yhteistyötä autismiin perehtyneiden puheterapeuttien kanssa kommunikointikeinojen opetuksessa ja kuntoutuksen jalkauttamisessa kouluympäristöön. Tärkeää on, että myös koulun aikuiset oppivat vuorovaikuttamaan lapsen kanssa lapsen tarpeista lähtien ja lapselle luontaisilla tavoilla.

Autismiliitto kiittää siitä, että esityksessä ehdotetaan erityisopettajaresurssien lisäämistä. Pätevistä erityisopettajista on pulaa. Vuoden mittaisen erityisopettajien koulutuksen lisäksi erityisopettajille tulisi olla saatavilla myös jatkokoulutusta. Erityisopettajien koulutuksessa tulee huomioida autismikirjon ja muun neurokirjon osaamisen lisääminen. Aikuiskoulutustuen lakkauttaminen saattaa heikentää mahdollisuuksia hakeutua erityisopettajien koulutukseen ja vaarantaa siten esityksen tavoitteen uusien erityisopettajien kouluttamisesta.

Kynnys oppilaskohtaisen tuen piiriin pääsemiselle voi muodostua liian korkeaksi

Ongelmallista on, jos ryhmäkohtaiset tukimuodot jäävät vain massaratkaisuiksi ja osa oppilaista ei tästä syystä niistä hyödy, mutta he eivät pääse oppilaskohtaistenkaan tukitoimien piiriin. Autismiliitto korostaa, että oppilaskohtaisen tuen piiriin tulee voida päästä tarvittaessa suoraan ilman, että oppilas saa ensin ryhmäkohtaista tukea. Tässä tulee huomioida myös esim. avustajan tarve. Lapsen etu vaatii, että tuen tarve tunnistetaan varhaisessa vaiheessa ja lapsi saa heti tuen tarpeen tullessa esiin tarvitsemaansa tukitoimet, jolloin tuki on myös vaikuttavaa ja ehkäisee vaikeampia ongelmia, kuten esim. kouluakäymättömyyttä. Kaikki tarvittavat tukitoimet eivät aina ole tiedossa ennen koulun alkua. Esimerkiksi autismikirjon lapsen tarve avustajaan tai pienryhmään saattaa ilmetä vasta myöhemmin sosiaalisten suhteiden monimutkaistuessa ja kouluympäristöstä aiheutuvan kuormituksen kasvaessa. Myös diagnosoinnin tarve saatetaan huomata vasta tässä vaiheessa.

Autismiliitto on huolissaan siitä, että jos ryhmäkohtaisista tukitoimista ei tehdä minkäänlaista suunnitelmaa eikä päätöstä eikä oppilaskohtaista seurantaa ole, kuka tunnistaa ja huomaa lapsen vahvemman tuen tarpeen ja käynnistää oppilaskohtaisten tukitoimien tarpeen arvioinnin. Luokanopettajilla ei aina ole riittävää osaamista tunnistaa autismikirjon lasten tuen tarpeita, varsinkaan jos kyse ei ole oppimisvaikeuksista. Autismiliitto katsoo, että monialainen yhteistyö tulisi lisätä perusopetuslakiin kuten se on varhaiskasvatuslaissa, jotta autismikirjon lasten tuen tarpeet tunnistettaisiin nykyistä varhaisemmassa vaiheessa ja he saisivat tarvitsemaansa tukea oikea-aikaisesti. Liian usein autismikirjon lasten tuen tarpeet jäävät tunnistamatta ja tukitoimet viivästyvät huomattavasti, jolloin ongelmat monimutkaistuvat ja tilanteet pääsevät kärjistymään. Sote-alan ammattilaisten esim. nepsy-valmentajien, kouluvalmentajien tai toimintaterapeuttien jalkautumisesta kouluihin on saatu hyviä kokemuksia, ja siihen tulisi lisätä kannustimia.

Autismiliitto korostaa, että myös huoltajilla tulisi olla oikeus hakea oppilaskohtaisia tukitoimia. Pelkkä vanhemman kuuleminen tuen tarvetta arvioitaessa ja suunnitelmaa laadittaessa ei ole riittävää. Yleensä vanhemmat ovat hyvin perillä oman lapsensa tuen tarpeista, joten heitä kannattaa kuunnella ja uskoa.

Tärkeää on kuulla myös lasta itseään hänen ikätasonsa huomioiden. Kodin ja koulun yhteistyön voisi kaiken kaikkiaan huomioida esityksessä nykyistä laajemmin.

Kynnys oppilaskohtaisten tukitoimien piiriin pääsemiseksi saattaa käytännössä muodostua korkeaksi myös siksi, että tuen toteuttaminen voi edellyttää uuden opetusryhmän perustamista. Oppilaskohtaista tukea tarvitsevien oppilaiden määrän rajaaminen viiteen oppilaaseen opettajaa kohden on kuitenkin sinänsä kannatettavaa, mutta lisäksi opetusryhmien kokoa tulisi rajata suhteessa tukea tarvitsevien määrään myös yleisopetuksen ryhmissä. Oppilaan oikeusturvan kannalta on välttämätöntä, että oppilaskohtaisesta tuesta tehdään hallintopäätös ja suunnitelma.

Autismiliitto pitää tärkeänä, että inkluusioperiaatteen mukaisesti oppilaskohtaisia tukitoimia toteutetaan jatkossakin yleisopetuksen ryhmissä joko osa- tai kokoaikaisesti pienryhmien ja erityisluokkien rinnalla.

Ehdotettu sääntely kaipaa lisää joustoa

Autismiliitto kannattaa konsultatiivisen sairaalaopetuspalvelun lisäämistä lakiin. Sääntelyllä tuotaisiin oppilaan tarvitsemat palvelut ennaltaehkäisevästi ja oikea-aikaisesti oppilaan omaan lähikouluun ja annettaisiin konsultaatiota opettajille ja muulle kouluhenkilöstölle lapsen tarvitseman tuen toteuttamisessa. Kouluille maksuttoman konsultoinnin ei kuitenkaan tule jäädä pelkästään sairaalakoulujen monopoliksi, vaan kouluille ilmaisen konsultaatio-oikeuden piiriin tulisi lisätä myös valtion omistama oppimis- ja ohjauskeskus Valteri. Valterilla on laaja-alainen osaaminen neurokirjon ja kehitysvammaisten lasten ja eri tavoin vammaisten ja toimintarajoitteisten lasten konsultaatioista kouluissa. Sairaalakouluilla ei aina ole riittävää osaamista kaikkien oppilasryhmien osalta eikä riittäviä resursseja konsultointiin.

Autismiliitto korostaa, että perusopetuksen ns. poikkeavaa järjestämistä (18 §) tulisi avata tarkemmin ja säätää selkeästi muun muassa koulupäivän ja -viikon lyhentämisestä. Esimerkiksi koulupäivän ja kouluviikon lyhentämiset tai muut järjestelyt ovat välttämättömiä niille autismikirjon oppilaille, jotka ovat kognitiivisesti normaalitasoisia, mutta eivät pysty käymään koulua kokoaikaisesti, esimerkiksi kouluympäristön aiheuttamasta kuormituksesta ja ympäristön aistiesteellisyydestä johtuen. Pykälässä tulisi mainita terveydelliset syyt omana kohtanaan. Poikkeavia järjestelyjä ei tulisi kytkeä pelkästään oppimäärän suorittamatta jättämiseen, koska järjestelyjen tarve voi johtua myös koulunkäynnin vaikeudesta ja kouluympäristön aiheuttamasta kuormituksesta. Ennen poikkeavien järjestelyjen käyttöönottoa tulisi arvioida, onko lapselle järjestetty tarvittavat tukitoimet sekä koulunkäyntiin että oppimiseen.

Etä-/verkko-opetus tulisi lisätä pykälään yhtenä opetuksen järjestämistapana niille oppilaille, jotka eivät pysty käymään koulussa tai tekemään täyttä koulupäivää. Kuntaliitto on esittänyt, että etäopetusta tulisi kehittää lähiopetuksen rinnalle ja selkeyttää etäopetukseen liittyvää lainsäädäntöä. Tämä varmistaisi oppilaiden yhdenvertaisen oikeuden laadukkaaseen opetukseen myös harvaan asutuilla alueilla.

Ehdotettu tukisääntely kaipaa kauttaaltaan lisää joustoa. Oppilas tulee voida jatkossakin vapauttaa kokonaan jonkin aineen opiskelusta silloin, kun hän muuten kuin tilapäisesti on kaikista tukitoimista huolimatta kykenemätön opiskelemaan sitä, muttei kuitenkaan tarvitse toiminta-alueittain annettavaa opetusta. Oppiaineen yksilöllistämisen tulee olla mahdollista myös yleisopetuksen ryhmässä. Lisäksi tulee tarkentaa, etteivät tukitoimet tai kohtuulliset mukautukset vaikuta suoritusten arviointiin, kun oppimäärää ei yksilöllistetä.

YK:n vammaissopimuksen ratifioidessaan Suomi on tunnustanut vammaisten henkilöiden oikeuden koulutukseen siten, että vammaiset henkilöt voivat kehittää persoonallisuuttaan, lahjakkuuttaan ja luovuuttaan sekä kykyjään mahdollisimman pitkälle. Tämä edellyttää, että myös neurokirjon ja kehitysvammaisten lasten yksilölliset tuen tarpeet huomioidaan riittävän joustavaksi rakennetussa tukisääntelyssä.

Helsingissä 21.10.2024

Satu Taiveaho
toiminnanjohtaja
Autismiliitto

Sari Valjakka
vaikuttamistoiminnan asiantuntija
Autismiliitto